

Schneider Richárd:

ROBBANTÁSOS TERRORCSELEKMÉNYEK A SZÁHEL-ÖVEZETBEN

DOI: 10.35926/HSZ.2024.3.5

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1990-es évektől kezdve, de különösen a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően a nemzetközi terrorizmus egyre szélesebb körben alkalmazott robbantásos cselekményeket nagy töltetmögű, akár gépjárműben elhelyezett robbanószerkezetek alkalmazásával. Az afrikai kontinens, azon belül is az Atlanti-óceántól egészen a Nílus völgyéig húzódó úgynevezett Száhel-övezet a terrorszervezetek egyik kedvelt bázisává, valamint a kontinensen zajló fegyveres konfliktusok fő színterévé vált, ahol a dzsihadista terrorszervezetek aktivitása az utóbbi években rendkívüli mértékben megnövekedett. Az elemzés a robbantással elkövetett terrorcselekmények néhány alapvető jellegzetességének összefoglalása után azok gyakoriságát vizsgálja 2001 és 2020 között az afrikai kontinensen. Ennek során különös hangsúlyt helyez a Száhel-övezetben bekövetkezett robbantásos terrortámadások jellemzőinek feltérképezésére, az ilyen elkövetési módszer gyakoriságának és a vonatkozó tendenciáknak az azonosítására, továbbá a régió belüli konfliktusgócponatok kijelölésére. Teszi mindezt elsősorban a Global Terrorism Database (GTD) adatai alapján.

KULCSSZAVAK: terrorizmus, Száhel, robbantás, bombatámadás, Afrika, GTD

A SZERZŐRŐL:

Schneider Richárd az Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskolájának hallgatója, a Mathias Corvinus Collegium Alapítvány Geopolitikai Műhely PhD-kutatója (ORCID: 0000-0002-9924-6486; MTMT: 10084412)

BEVEZETÉS

A Világkereskedelmi Központ ikerternyai és a Pentagon ellen elkövetett terrortámadások 2001. szeptember 11-én nyilvánvalóvá tették, hogy az addig elsősorban belbiztonsági problémának tekintett terrorizmus¹ új, immáron korlátlan erőszak alkalmazása mellett fenyegeti mind a nemzetközi békét, mind az államok belbiztonságát, és az ellene való hatékony fellépés globális, nemzetközi együttműködést feltételez. 2001 egyfajta válaszhatárnak is volt tekinthető a terrorszervezetek által alkalmazott módszereket figyelembe véve, hiszen az események hatással voltak egyes terrorszervezetek aktivitásának és az öngyilkos merénylők által elkövetett cselekmények számának növekedésére, ami egyrészt a vallási alapú, iszlám fundamentalista terrorszervezetek előtérbe kerülését, másrészt a bombatámadások gyakoriságának növekedését eredményezte.² Az ezredfordulót követően a robbantásos terrorista-bombamerényletek száma drasztikus növekedést mutatott,³ ez pedig különösen

¹ Kiss 2016.

² Demir–Guler 2021.

³ Edwards et al. 2016.

igaz volt Afrikára, azon belül is a Szaharától délre fekvő szubszaharai térségre,⁴ kifejezetten pedig a Száhel-övezetre, amely két évtizeddel a 9/11-et követő támadások után a globális dzsihadizmus és terror legfőbb területévé és bázisává vált.⁵

A dolgozat célja, hogy az alapvető definíciós és robbantással kapcsolatos jellemzők áttekintését követően megvizsgálja a robbantásos terrortámadások kontextusát és alakulását az afrikai kontinensen, azon belül is a Száhel-övezetben, elsősorban a *Global Terrorism Database* (GTD) adatai alapján. Teszi mindezt azért, mert a robbantással elkövetett támadások gyakoriságának globális növekedése a 2001-et követő másfél évtizedben a hasonló cselekmények előfordulásának drasztikus növekedésével fenyegetett az elmúlt években Afrika-szerte (elsősorban a Száhelben), legalábbis a radikalizáció fokozódásának, a terrorszervezetek terjeszkedésének, valamint az elmúlt évtizedben történt katonai puccsoknak a fényében.

A vizsgálat alapjául a GTD által meghatározott és 2007 óta érvényben lévő és használt munkadefiníció szolgál, amely szerint a vizsgálat tárgyát képezi minden olyan szándékos cselekmény, amely a következő három kritériumból kettőnek legalább megfelel: (1) erőszakos cselekmény politikai, gazdasági, vallási vagy társadalmi cél elérése érdekében; (2) erőszakos cselekmény, amely magában foglalja az elkövető szándékát arra, hogy a támadás révén a közvetlen áldozatokon túl szélesebb közönség irányába is közvetítse üzenetét a kényszerítés és a megfélemlítés eszközeivel; (3) erőszakos cselekmény, amely kívül esik a nemzetközi humanitárius jog rendelkezésein.

A ROBBANTÁSOS TERRORCSELEKMÉNYEK KONTEXTUSA

A nemzetközi terrorizmus egyre szélesebb körben alkalmaz robbantásos cselekményeket, amelyek során egyre többször használnak a merénylők nagy töltetűmeggű, akár gépjárműben elhelyezett robbanószerkezeteket többek között épületek, építmények megsemmisítésére. Ezek előkészítésére és végrehajtására a terrorszervezetek mára képessé váltak biztosítani a szükséges szakértelmet, valamint a megfelelő anyagi és technikai háttérrel.⁶ A 2001. szeptember 11-i merényleteket követően a robbantásos terrorcselekmények száma drasztikusan megnövekedett, a 21. században korábban nem látott méreteket öltve (1. ábra). Az efféle bombatámadások pusztító hatásai különösen jelentős személyi és anyagi veszteségeket okozhatnak, ennek fényében a következőkben az ilyen típusú cselekmények néhány alapvető jellegzetességének összefoglalása következik, majd a bombatámadások afrikai előfordulását elemezzük.

A terrorista merénylők által robbanóanyagok⁷ felhasználásával elkövetett cselekmények irányulhatnak konkrét személyek ellen, ahogyan az a 20. század során is általában tapasztalható volt, lehetnek demoralizáló vagy zavarkeltő célzatúak, amelyek elsősorban egy társadalmon vagy egy közösségen belüli feszültségek szítására és a közhangulat felkorbácsolására irányulnak, valamint lehetnek általános bosszú vezérelte robbantások, amelyek valamilyen történelmi, gazdasági, politikai vagy kulturális elnyomásból fakadó gyűlölet szélsőséges gyakorlati megnyilvánulásai. A robbantásos terrorcselekmények célpontjai elsősorban lehetnek nagy kockázatot jelentő építmények és létesítmények, illetve a kritikus

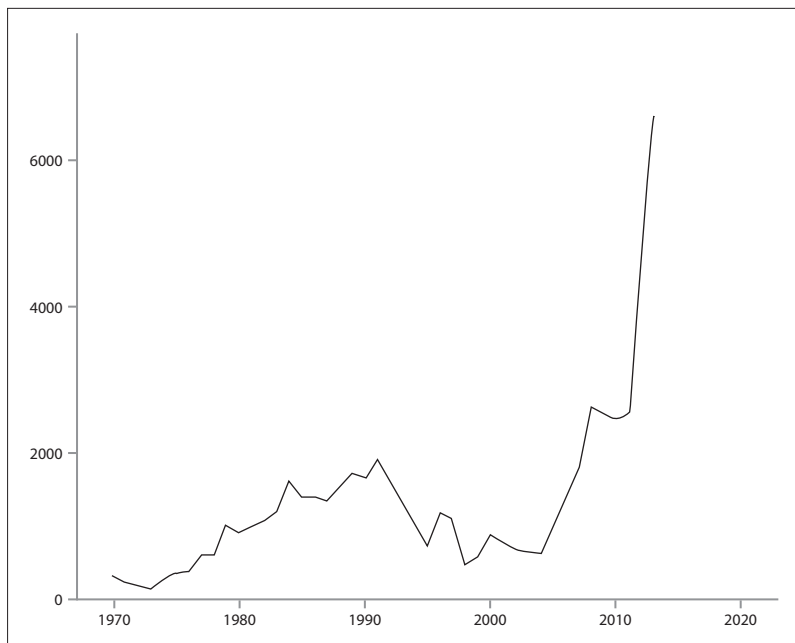
⁴ A hasonló támadások száma 2016-ban érte el a csúcspontot.

⁵ Bacon–Warner 2021; Global Terrorism Index Report 2023.

⁶ Lukács–Balogh 2013; Besenyő et al. 2021.

⁷ Ezek többsége valamilyen ipari előállítású robbanóanyagot jelent, úgymint feketelőport, trinitro-toluolt vagy más néven TNT/trotílt, semtexet vagy TATP-ot (triaceton-triperoxid). Kovács 2009.

infrastruktúra bizonyos elemei (például követségek, konzulátusok, repülőterek, szállodák, jelentős középületek, egészségügyi intézmények, vízművek, a lakosság ellátásával foglalkozó intézmények stb.), valamint olyan különleges, nagy tömegeket vonzó események, mint például nemzetközi konferenciák, kereskedelmi vásárok, sportesemények, illetve magas rangú hazai és külföldi személyek diplomáciai látogatásai.⁸

1. ábra A terrorista-bombatamadások számának alakulása 1970 és 2012 között⁹

A robbantásokkal szembeni védekezés alapvető eszköze lehet a felderítési és a hírszerzési információk feldolgozása és megosztása terén tett folyamatoptimalizációs felülvizsgálatok, épületek esetében a fenyegetett objektumok felrobbantásához szükséges töltetek mennyiségének előzetes kiszámítása¹⁰ és a robbanás épületszerkezetre gyakorolt hatásainak felmérése,¹¹ ezek tudatában pedig megfelelő hatósági stratégiai válaszlépések kidolgozása, a támadások következményeinek enyhítését célzó orvosi útmutatók és oktatási módszertanok megalkotása, valamint megfelelő médiapolitika kialakítása.¹²

A terrorista-bombatamadások során a detonáció által okozott lökéshullám kapcsán megkülönböztetünk elsődleges, másodlagos, harmadlagos és egyéb sérüléseket (1. táblázat).

⁸ Besenyő–Shaffer 2023; Lukács–Balogh 2019.

⁹ Edwards et al. 2016: i. m. 648.

¹⁰ Ez az építmény anyagára, a szerkezet vastagságára, valamint az elhelyezett robbanóanyag és a felrobbantani kívánt célobjektum közötti távolságra vonatkozó információk birtokában megállapítható. Lásd bővebben: Balogh 2013, 75.

¹¹ Például az üvegezők és a nyílászárók tervezésének, tartalék generátorok és vezetékrendszerek elhelyezésének esetleges változtatása érdekében.

¹² Lásd bővebben: Njenga et al. 2003.

Az elsődleges következmények alapvetően a robbanásból adódó légnyomáskülönbbség változásából fakadó sérüléseket fedik le, melyek során a gyorsan növekvő környezeti légnyomás összehúzza az emberi szervezet levegővel telített részeit. A másodlagos sérülések okozói a robbanás következményeként szétrepülő repeszek és tárgyak. A további kategóriába tartozó sérülések többek között az összeomló épületekből, valamint a robbanásból adódó égési sérülésekből adódnak. A robbanótöltet mennyisége, a detonáció jellemzői, a robbanás helyszíne mind meghatározóak abban a tekintetben, hogy milyen sérülésekkel és halálozási rátával végződik egy robbantással elkövetett támadás. Tényként megállapítható azonban, hogy az öngyilkos merénylőket,¹³ valamint az épületek összeomlását is előidéző robbantásokat általában a leghalálosabb kimenetelű cselekmények között tartjuk számon.¹⁴

1. táblázat *A robbanás okozta sérülések osztályozása*¹⁵

Osztályozás	Mechanizmus	Érintett szervek	Sérülések
Elsőrendű robbanásos sérülés	Robbanási túlnyomás, barotrauma	<ul style="list-style-type: none"> – Levegővel telt üreges szervek (tüdő, gyomor-bélrendszer, középfül) – A levegővel telt szervek mellett elhelyezkedő szolid szervek (szív, lép, máj, vese) – Nagyerek 	<ul style="list-style-type: none"> – Tüdő barotrauma – Dobhártya perforáció – Gyomor-bélrendszer perforáció, vérzés – Szemgolyó repedés – Agyzúzóadás a fej sérülésének a külső jele nélkül – Máj, lép, illetve vesék leszakadása – Szívzúzóadás – Nagyerek szakadása – Légembólia
Másodrendű robbanásos sérülés	Repszhatás	Bármely szerv érintett lehet	<ul style="list-style-type: none"> – Zúzóadások, törések testszerte – Átható sérülés a szemén, koponyán, mellkason, hason, medencén
Harmadrendű robbanásos sérülés	Hirtelen gyorsulás-lassulás, a test ütközése	Bármely szerv érintett lehet, elsősorban fej, nyak, végtagok	<ul style="list-style-type: none"> – Zárt fejsérülés – Nyaki csigolyatörés – Traumás végtag-sérülés
Negyedrendű robbanásos sérülés	Hőhatás, toxikus gázok	<ul style="list-style-type: none"> – Bőr, szem – Légutak, tüdő 	<ul style="list-style-type: none"> – Égés – Légúti égés – Mérgezés
Kísérő tünetek	Stressz	Szisztémás válasz a traumára	<ul style="list-style-type: none"> – Angina – Hypertonia – Hyperglycemia – Asthma

¹³ Például a Közel-Keleten elkövetett öngyilkos bombatámadások hatszor több halálos áldozatot és tizenkétszer több sérültet követeltek, mint a hagyományos bombatámadások. Bloom 2005. idézi Edwards et al. 2016: i. m. 648.

¹⁴ Mayo–Kluger 2006.

¹⁵ Hernád 2009.

A sérülések jellege nagyban függ attól, hogy a robbanás nyílt, zárt vagy félig zárt térben történik. Habár a zárt és a nyílt térben elkövetett cselekmények során bekövetkezett halálozási adatok számában van, aki nem talált jelentős különbséget,¹⁶ mostanra egyértelműen látszik, hogy a zárt térben történt robbantások – a robbanás okozta lökéshullám felerősödésével – nagyobb valószínűséggel idéznek elő a sebesülteknél belső szervi elégtelenségeket (elsődleges sérülések) a nagymértékű nyomáskülönbségből adódóan, ami ezen esetek kapcsán magasabb halálozási rátát is eredményezhet. Ezzel szemben a nyílt térben kivitelezett bombatámadások esetében a végtagvesztéssel járó sérülések (harmadlagos sérülések) gyakorisága vitathatatlanul meghaladja a zárt vagy félig zárt terekkel kapcsolatos robbantások során keletkezett hasonló sérülések számát. Ez azt jelenti, hogy a helyszín minősége (zárt vagy nyitott) kapcsán a bombatámadásból fakadó sérülések minőségét és komplexitását tekintve jelentős eltérésekről beszélhetünk – még akkor is, ha a kérdéses támadások egyedi körülményei nagymértékben befolyásolják a sérülésekre és a halálozási rátára vonatkozó következményeket. Ez egyértelművé válik, ha a robbanásból adódó lökéshullám terjedési modellezését vesszük alapul nyitott és zárt helyszínen (2. ábra).

2. ábra *A nyílt (balra) és zárt (jobbra) térben történő robbanás hatásmechanizmusai*¹⁷
(A fekete azt a területet jelöli, amelyen belül a robbanás halálos kimenetelű.
A szürke az a terület, ahol a robbanás egyéb, különböző súlyosságú sérülésekkel társul)

Ahogy a 2. ábra mutatja, nyílt területen nagyjából szimmetrikusan terjed a robbanás okozta lökéshullám, mely a robbanás epicentrumától távolodva folyamatosan és arányosan csökken. Ezzel szemben a zárt térben történt robbanásból eredő lökéshullám a terjedés során az érintett tárgyakkal való „ütközésből” kifolyólag nem szimmetrikus, hanem egy komplex kiterjedésű terjedési mintát létrehozva felerősített nyomásnövekedést eredményez, ami súlyos következményekkel jár az emberi szervezet elsősorban levegővel telített szerveit illetően. A léglökésből következő légnyomáskülönbség elsősorban a középfül és az emésztőszervrendszer mellett a tüdő funkcionális károsodását idézheti elő, amely az ilyen támadások esetében az egyik leggyakoribb halálozási ok.¹⁸ Különösen, ha a repeszhatás növelése érdekében további fémdarabokat adnak a töltethez, vagy – ahogyan korábban szó volt róla – amennyiben a töltet robbanása zárt térben történik, felerősítve ezzel a robbanásból következő léglökés hatásfokát. Az öngyilkos merénylők által, sokszor zárt vagy félig zárt térben (busz, étterem, épület) elkövetett bombatámadásokat követő mellkasi sérülések – egyrészt a robbanást követő léglökés következtében a belső szervekben kialakuló túlnyomás miatt, másrészt a robbanásból adódó esetleges repeszhatás következtében – a legsúlyosabb sérülések kialakulásáért felelősek.

A robbantásos terrorcselekmények sérültjei, ahogyan az öngyilkos merénylők bombatámadásainak sebesültjei is, sajátos csoportot alkotnak,¹⁹ mely során különös figyelemmel

¹⁶ Például: Edwards et al. 2016: i. m.

¹⁷ Uo. 650.

¹⁸ Hernád 2009: i. m.

¹⁹ Bala 2010; Mayo–Kluger 2006: i. m.

kell lenni a diagnosztikai eljárások mellett a megfelelő orvosi és logisztikai ellátás stratégiai szintű tervezésére. Ezt támasztja alá, hogy a terroristák által elkövetett bombatámadások tekintetében Mayo és Kluger a sérülések klasszikus csoportosítása mellett külön említést tesznek a mérgező anyagokkal ellátott robbanótöltetekből adódó kémiai vegyületek által okozott, elsősorban belégzés útján kialakuló sérülésekről és betegségekről is,²⁰ amelyek kezelése speciális felkészültséget és tervezést igényel. Nem véletlen, hogy a szerzők ezen összetett esetek diagnosztikai, műtéti és rehabilitációs eljárásai kapcsán az egészségügyben gyakran használatos TRIAGE-rendszer terrorista-bombatámadások során történő felülvizsgálatát és revízióját említik mint szükséges elemet a hatékony reagálás kialakítása kapcsán.

Hasonlóan, egyesek multidiszciplináris megközelítést javasolnak, és átgondolt koordinációt sürgetnek a tömeges áldozatokat követelő bombatámadások káros következményeinek enyhítése érdekében.²¹ Különösen fontos ez azokban a régiókban, ahol a terrorszervezetek aktivitása és terjeszkedése alapvetően meghatározza és fenyegeti az érintett államok belpolitikai stabilitását, legyen szó biztonsági, politikai vagy társadalmi összefüggésekről. Afrika, azon belül is a Száhel-övezet, napjaink terrorizmus által fenyegetett régióinak egyik fő színtere ezen a téren kiemelt jelentőséggel bír. A következőkben tehát a terrorizmus Afrika-specifikus vonatkozásait vizsgáljuk meg, majd külön értekezünk a robbantásos cselekmények regionális összefüggéseiről, mintázatairól a Száhel-övezeten belül.

TERRORIZMUS AFRIKÁBAN

A dolgozatnak nem célja Afrika geopolitikai sajátosságait bemutatni, de a téma kapcsán néhány alapvető jelentőségű tény szükséges leszögezni. Afrika a maga 54 országával és további bizonytalan státuszú és el nem ismert államok sorával 2020-ra a világ népességének körülbelül 17,5 százalékát tette ki. Ennek következtében 2023-ra immáron az afrikai népesség elérte az 1 460 480 ezer főt. Ezek a számok folyamatos növekedést mutatnak, az előrejelzések szerint 2030-ra az afrikai országok népessége együttesen a világ 20 százalékát fogja kitenni.²²

A kontinens, azon belül is a Szaharától délre fekvő, más néven szubzaharai térség, valamint a Száhel-övezet, amely az Atlanti-óceántól egészen a Nílus völgyéig felöleli a sivatagos és félsivatagos területeket, a terrorszervezetek egyik kedvelt bázisa, valamint a kontinensen zajló fegyveres konfliktusok egyik fő színtere. A terrorszervezetek között vannak, amelyek bizonyos lokális kihívásokra való reflexióként jöttek és jönnek létre, s melyek tevékenységüket, missziójukat elsősorban a helyi etnikai, nemzetiségi, vallási kérdések és konfliktusok mentén szervezik meg (például az *Ansar Dine* és a *Katiba Macina* Maliban, vagy az *al-Mourabitoun* Északnyugat-Afrikában). Ezek többnyire megszűntek önállóan tevékenykedni, vagy beolvadtak olyan szervezetekbe, amelyek egyfajta transznacionális dzsihadista hálózatként immáron kapcsolatot feltételeztek például az al-Kaidával vagy az Iszlám Állammal.²³

Az Észak-Afrikában a Magreb országaiban aktív és az al-Kaida egyik szervezeteként számontartott AQIM (*Al Qaeda in the Islamic Maghreb*) mellett a Száhel-övezet számos terrorszervezet bázisaként szolgál. Itt említhetjük a Mali, Burkina Faso és Niger területén különösen aktív JNIM (*Jama'at Nusrat al Islam wal Muslimin*) támadásait, vagy akár az

²⁰ Mayo–Kluger 2006: i. m.

²¹ Edwards et al. 2016: i. m.

²² A Statista által közölt adatok alapján (utolsó ellenőrzés ideje: 2023. 11. 22.).

²³ Global Terrorism Index Report 2023: i. m. 62.

elsősorban Észak-Nigériára összpontosító Ansaru (*Jama'atu Ansarul Muslimina Fi Biladis Sudan*), valamint a Csád-tó környékén Nigéria, Niger, Kamerun és Csád határán aktív Boko Haram (*Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'Awati Wal Jihad*) tevékenységét, ahogyan ide tartoznak a Kelet-Afrikában, azon belül elsősorban Szomáliában aktív és 2020-ban az afrikai iszlamista terrortámadások közel 35 százalékáért felelős²⁴ al-Shabaab terrorista merényletei is.²⁵

A politikailag sok tekintetben instabil és biztonsági kihívásokkal fémjelzett Száhel-régió, amely az Iszlám Állam 2019-es összeomlását követően évről évre több sikeres katonai puccsot szenved el,²⁶ a szélsőséges dzsihadista terrorszervezetek terjeszkedésének egyik fő színtere lett. Ennek bizonyítékául szolgál, hogy az Iszlám Állam 2021-re hat afrikai regionális szervezet kiépítését tudta megszervezni.²⁷ Nem véletlen, hogy az iszlám fegyveresek által elkövetett támadásokkal leginkább sújtott területek között éppen a Száhel-övezetben (és Mozambikban) volt tapasztalható a legnagyobb növekedés az elkövetett terrorcselekmények gyakoriságában, ahogyan az iszlamista terrorszervezetek által e régióban végrehajtott támadások halálos áldozatainak száma is hasonló kiugró növekedéssel jellemezhető (3. ábra).²⁸ Fontos azonban megjegyezni, hogy – részben az Iszlám Állam tényérésének hatására is – a korábban fő gócpontként értelmezett Csád-tó környéke helyett mára a Burkina Faso, Niger és Mali által is határolt Liptako Gourma régió vált az afrikai és nemzetközi terror egyik fő színterévé.²⁹ Globális összehasonlításban 2022-ben a terrortámadások által okozott halálozások közel 43 százaléka történt a Száhel-övezetben annak ellenére, hogy a régió „csupán” a terrorcselekmények 22 százalékáért felelős.³⁰ E tények fényében érthető, hogy az amerikai és a nemzetközi katonai jelenlét is elsősorban erre a régióra összpontosul,³¹ ahogyan az is, hogy kiemelt figyelmet érdemel az elkövetési módszerek és mintázatok feltérképezése és megértése a régió belül.

A GTD 1998 és 2007 között használt munkadefiníciója szerint a terrorizmus körébe tartozik minden cselekmény, amely során „nem állami szereplők jogellenes erőszakkal vagy az azzal való fenyegetéssel, félelemkeltéssel, megfélemlítéssel és a kényszerítés eszközeivel politikai, gazdasági, vallási vagy egyéb társadalmi célok elérésére törekednek”.³²

²⁴ Spike in Militant Islamism... 2021, 2.

²⁵ Uo. 1.

²⁶ Global Terrorism Index Report 2023: i. m. 67.; The coup in Niger 2023.

²⁷ Ezek jelen vannak Líbiában (2014), Algériában (2014), a Sínai-félszigeten (2014), Nyugat-Afrikában (2015), Szomáliában (2018) és Közép-Afrikában (2019). Ezen túlmenően a nyugat-afrikai szervezeten belül elkülönül egy, a Csád-tó környékére (ISWAP – Chad Basin) és egy, a tágabb Száhel-övezetre fókuszáló csoport (ISWAP – Sahel), ahogyan igaz ez a közép-afrikai szervezetre egyaránt (egy irányzat Mozambikban és egy a Kongói Demokratikus Köztársaságban). Bacon–Warner 2021: i. m. 80.

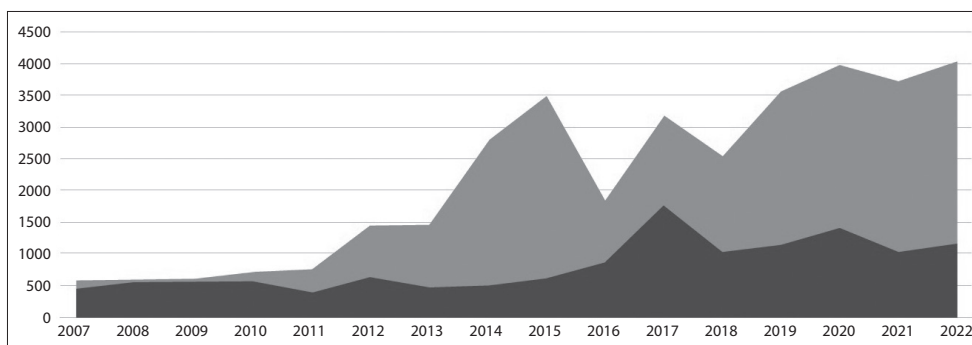
²⁸ Spike in Militant Islamism... 2021, 2–3.; Nem elfelejtve, hogy bizonyos esetekben a halálos áldozatok – legyenek civilek vagy katonák – jelentős hányadért az állami erőszakszervezetek tehetősek felelőssé, ahogyan például Maliban 2022-ben a civil áldozatok jelentős része a kormányzat fegyveres erőinek akciói révén vesztette életét, majdnem négyszer annyian, mint amennyien a második és a harmadik legtöbb civil áldozatért felelős terrorszervezet támadásai által összesen.

²⁹ Global Terrorism Index Report 2023: i. m. 66.; Besenyő et al. 2023.

³⁰ Global Terrorism Index Report 2023: i. m. 61.

³¹ Lásd bővebben: Onyango-Obbo 2019.

³² A szerző fordítása.

3. ábra Terrortámadások halálos áldozatainak száma a szubszaharai Afrikában 2007 és 2022 között³³ (Világosabb színnel – felső sáv – jelölve a Száhel-övezetben, sötétebbel – alsó sáv – az attól eltérő országokban történt támadások)

2007 után a definíciót felülvizsgálták, mely során minden releváns esemény kapcsán szükséges kritériummá vált azok szándékos jellegének megállapítása és figyelembevétele. Ezenkívül a bevezetőben részletezett három kritérium közül kettőnek teljesülnie kell ahhoz, hogy az esemény az adatbázisba kerüljön.

Figyelembe véve a fent említett definícióval operáló módszertant, a GTD adatai³⁴ alapján 2007 és 2019 között Afrikában 13 025 terrortámadás történt összesen tizennyolc országban (4. ábra).³⁵ Ezek közül 11 016 támadást, az esetek 85 százalékát tizenöt, a szubszaharai³⁶ régióban található országban hajtottak végre. A kontinensen végrehajtott esetek 46 százaléka (6022 eset) pedig a Száhel-övezetben³⁷ fekvő nyolc országban történt, ami megerősíti ezen államok szerepét a globális és a regionális biztonság, vagy éppen az annak kapcsán tapasztalható hiányosságokat illetően. Különösen igaz ez Burkina Fasóra, ahol (Mozambikhoz hasonlóan) a dzsihadista terror terén vett fenyegetésekre nem volt példa 2001-et megelőzően,³⁸ mára viszont a terrorszervezetek egyik kedvelt bázisává és a politikai instabilitás egyik mintapéldájává vált.

³³ Global Terrorism Index Report 2023: i. m. 60. (a Dragonfly Terrorism Tracker és az IEP adatai alapján)

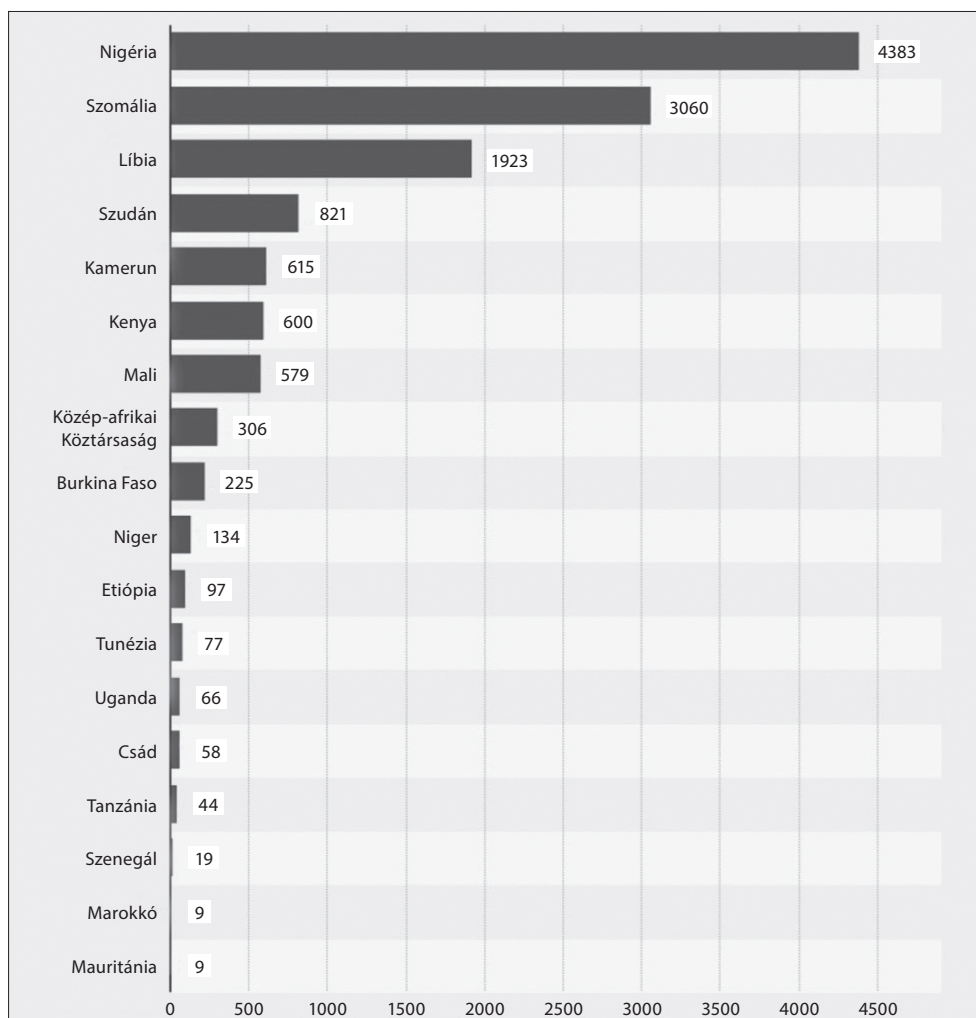
³⁴ Az adatok 2020-ig érhetőek el.

³⁵ Ez különösen aggasztó annak fényében, hogy egyes jelentések szerint kizárólag 2020-ban az afrikai dzsihadista terrorszervezetek immáron 13 059 halálesetért voltak felelősek. Lásd bővebben: Spike in Militant Islamism... 2021: i. m. (Adatok forrása: Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED); Daniel Byman; HumAngle; Thomas Joscelyn; SITE Intelligence Group; The Soufan Group; Stanford University's Mapping Militants Project; Stratfor; Terrorism Research & Analysis Consortium (TRAC); and Aaron Y. Zelin.)

³⁶ A 4. ábrán felsorolt államok, kivéve Líbia, Tunézia és Marokkó.

³⁷ A globális éghajlatváltozás és az elsvatagosodás folyamatai miatt vita tárgyát képezi, hogy mely országok sorolandók a Száhel-övezetbe. A Global Terrorism Index 2023-as felosztása alapján a 4. ábrán felsorolt államokat figyelembe véve a Száhelbe tartoznak: Nigéria, Kamerun, Mali, Burkina Faso, Niger, Csád, Szenegál és Mauritánia – Global Terrorism Index Report: i. m. 60.

³⁸ Bacon–Warner 2021: i. m.

4. ábra Terroristák által elkövetett támadások száma Afrikában 2007 és 2019 között³⁹

Az Afrika-szerte növekvő terrorcselekmények száma, az érintett országok köre és a támadások áldozatainak aránya messze meghaladják a 9/11-i támadásokat megelőző időszakra vonatkozó tapasztalatokat.⁴⁰ Ennek többek között az al-Kaida és az Iszlám Állam afrikai kontinensen történő terjeszkedése,⁴¹ a radikalizációra való hajlandóságot erősítő gazdasági, társadalmi, politikai és vallási okok figyelmen kívül hagyása, valamint a terrorizmus elleni stratégiák és válaszlépések hiányosságai lehetnek az okai.⁴² Ennek ellenére a nemzetközi jelenlét a terrorizmussal szembeni küzdelem fókuszaként nem ezeknek a kiváltó okoknak

³⁹ A GTD adatai alapján közölte: Statista.

⁴⁰ Demir–Guler 2021: i. m.

⁴¹ Az említett szervezetek egymás közötti versengéséből adódóan, sok esetben a gyakorlatban az al-Kaida visszaszorulása és az Iszlám Állam szubszaharai terjeszkedése figyelhető meg.

⁴² Bacon–Warner 2021: i. m.

a megszüntetését, de legalábbis enyhítését határozta meg, hanem elsősorban az al-Kaida és az Iszlám Állam irányába kiépített helyi és regionális kapcsolatrendszer feltérképezését, a terroristasejtek katonai és rendészeti eszközökkel történő felszámolását, valamint az érintett államok kormányainak hasonló területen történő felkészítését. Következésképpen a valódi okok figyelmen kívül hagyásával a terrorszervezetek képesek voltak beférkőzni az elégedetlen afrikai társadalom szélesebb rétegeibe, ahol partneri együttműködésekre tettek szert.⁴³

Az afrikai terrorcselekmények között a leghíresebb és legnagyobb médiafigyelmet az al-Kaida által Tanzániában és Kenyában elkövetett bombatámadások váltották ki. Közülük a Nairobiban 1998. augusztus 7-én pénteken 10 óra 40 perc körül történt, a valaha volt egyik legtöbb civil áldozatot követelő, városi környezetben elkövetett robbantásos támadás során 211-en közvetlenül a detonáció következtében, 199-en pedig még a támadás napján vesztették életüket. Ezen felül több mint 4000 sérült ellátását kellett biztosítaniuk a hatóságoknak. Az elhunytak közül nagyjából 10 fő azonosításához ujjnyomatvétel, DNS-teszt, valamint igazságügyi fogorvosszakértő bevonására volt szükség. A sebesültek között 194-en (96 százalék) elsődleges sérülésekkel kerültek kórházba, vagyis esetükben a robbanás által előidézett léglökés, valamint az abból leggyakrabban következő túlzott mellkasúri nyomás okozta későbbi halálukat.⁴⁴ A Nairobiban elkövetett robbantásos terrortámadások váratlanul érték az Amerikai Egyesült Államok döntéshozóit és a nemzetközi közösség egészét.

Stratégiai jelentőségű eseményként lehet említeni az 1993 februárjában, majd 2001 szeptemberében az Amerikai Egyesült Államokban a Világkereskedelmi Központ épületegyüttese ellen elkövetett terrortámadásokat, a 2003 augusztusában a bagdadi ENSZ-központ ellen kivitelezett, autóba rejtett pokolgépes robbantást, valamint a 2004 márciusában Madridban végrehajtott robbantássorozatot és a 2005 júliusában történt londoni robbantásos merényleteket is. Ezek együttesen felhívták a figyelmet az immáron korlátlan erőszakot alkalmazó robbantásos cselekmények pusztító hatásainak súlyos következményeire és az azok elleni védekezés szükségességére. Kérdés volt azonban, hogy az Európával és a „Nyugattal” való összehasonlításban több szempontból elmaradottabb, ebből kifolyólag pedig kiszolgáltatottabb afrikai kontinens, amely tehát számos terrorszervezetnek és fegyveres konfliktusnak ad otthont, milyen mértékben kitett a most tárgyalt, különösen halálos bombatámadások módszerének, különösképpen az elmúlt két évtizedben. Ennek megfelelően a következő fejezetben a 2001 és 2020 közötti időszakra vonatkozóan az afrikai kontinensen végrehajtott robbantásos terrortámadásokat vizsgáljuk meg, különös figyelmet fordítva a Száhel-övezetre, ahol az Iszlám Állammal kapcsolatban álló terrorszervezetek különösen agresszív terjeszkedésbe kezdtek 2019-et követően.

ROBBANTÁSOS CSELEKMÉNYEK A SZÁHEL-ÖVEZETBEN

A Global Terrorism Index (GTI) 2023-as jelentése szerint a szubszaharai térség egészére, ahogyan a Száhel-övezetre is, kevésbé jellemző a robbantásos cselekmények elkövetése. Az elemzők a különböző elkövetési módszereket összehasonlítva azt találták, hogy az elkövetett támadások csupán 25 százalékáért felelősek a bombatámadások, messze elmaradva a lőfegyverekkel elkövetett terrorcselekmények gyakoriságától és az Észak-Afrikában és Közél-Keleten tapasztalt robbantásos statisztikáktól. Ez az Afrikára vonatkozó és a 2001-et

⁴³ Uo.

⁴⁴ Kaleby–Olumbe 2006.

követő közel másfél évtizedes tapasztalatokra alapozott várakozásoknak mondott ellent, melyek szerint a szubszaharai térségben a hasonló támadások gyakorisága 2001-et követően folyamatos növekedéssel volt jellemezhető.

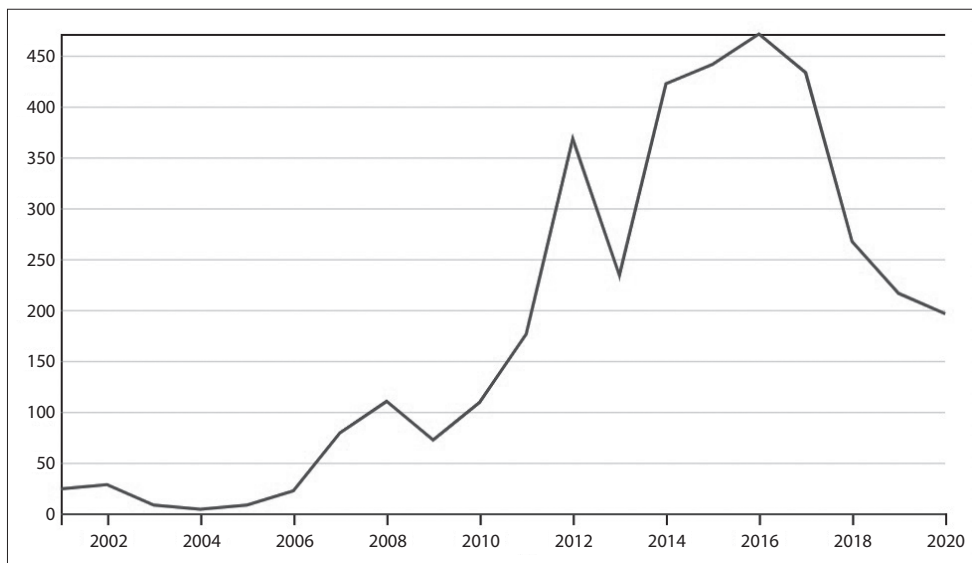
Jelen elemzés során a korábban említett GTD-munkadefiníciót és földrajzi tekintetben a GTI Száhel-övezetre vonatkozó leírását használjuk, amely során a régió országai közé soroljuk Nigériát, Kamerunt, Malit, Burkina Fasót, Nigert, Csádot, Szenegált és Mauritiániát.⁴⁵ A GTD adatai alapján megvizsgáljuk, hogyan alakultak a robbantással elkövetett terrorcselekmények a szubszaharai térségben és a Száhel-övezetben 2001 és 2020 között. A korábban említett GTD-definíciót felhasználva az adatbázis szűkítése során mindhárom kritériumnak teljesülnie kellett ahhoz, hogy az adott cselekmény jelen elemzés körébe kerüljön. Egyrészt – az adatbázis lehetőségeit kihasználva – a bizonytalan eseteket kizártuk, a sikertelen cselekményeket azonban bevettük az elemzésbe, amely másrészt tartalmazza az öngyilkos merénylők által elkövetett eseteket is.

2001 és 2020 között összesen 15 185 terrorcselekményt hajtottak végre a szubszaharai régióban, ezekből 3688 esetben használtak robbantásos technikát elkövetési módszerként, ami 24 százalékos előfordulást jelent. Ezzel szemben a Száhel-övezetben a két évtized alatt összesen 6831 terrortámadás történt, közülük robbantásos cselekményre 1584 esetben került sor. A maga 23 százalékos arányával ez tehát megegyezik a tágabb szubszaharai térségre jellemző gyakorisággal. Általánosságban elmondható, hogy mind a szűkebb, mind pedig a tágabb régióban a terrortámadások számának nagymértékű emelkedése volt jellemző a 9/11-et követő két évtizedben, eközben pedig 2004-től kezdve a robbantásos cselekmények esetében szintén növekvő tendencia figyelhető meg. Utóbbi kapcsán megállapítható, hogy a növekvő gyakoriság és a 2010-es években megfigyelhető váltakozó növekedés és csökkenés során a robbantásos támadások 2016-ban érték el a maximumot mind a tágabb régióban, mind pedig a szűkebb Száhel-övezetben. Ezt követően azonban a robbantásos támadások száma csökkenni kezdett (5. és 6. ábra), és 2020-ra immáron a robbantással elkövetett támadások csupán 13 százalékát tették ki a szubszaharai régióban elkövetett támadásoknak, és 10 százalékát a Száhel-övezetben végrehajtott cselekményeknek.

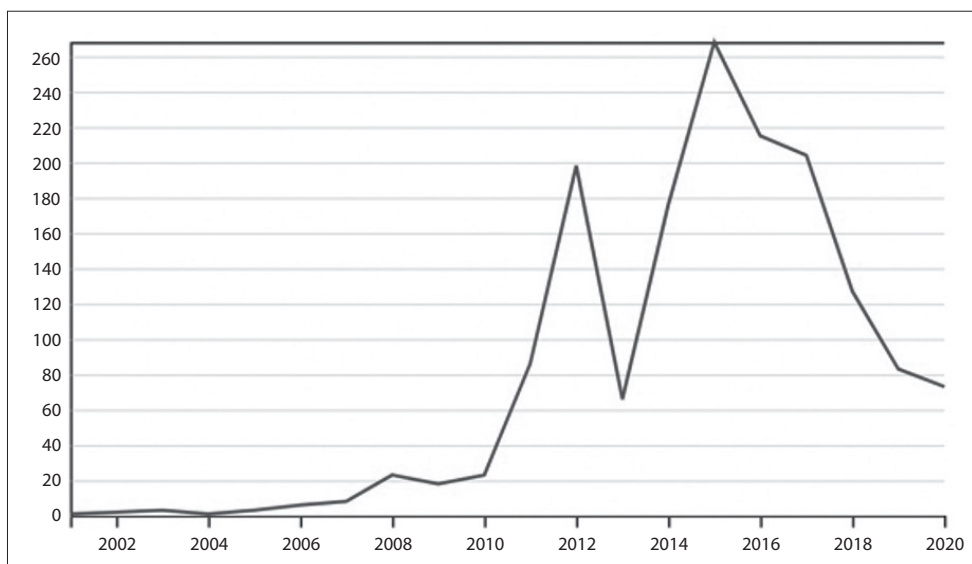
A robbantásos támadásokkal összefüggő sebesültek és halálos áldozatok száma szintén csökkent 2016 után, legyen szó akár a kisebb halálozási rátával végződő, akár a nagyobb, több tucat emberéletet és sebesültet követelő támadásokról. Ez a terrorakciók végrehajtására használt robbantásos módszer háttérbe szorulását jelzi, annak ellenére, hogy az Iszlám Állam és az al-Kaida terjeszkedésének, a dzsihadista terrorszervezetek egyre erősödő jelenlétének, valamint a hasonló támadások globális előfordulása kapcsán érzékelhető növekedésnek a fényében a várakozásaink alapján éppen az ellenkezője lenne logikus. Ezzel kapcsolatban érthető magyarázat lehet, hogy az alapvetően rurális területekre szoruló afrikai terrorszervezetek egyre kevésbé tekintenek hatékony módszerként az alapvetően városi, nagy tömegek esetében használatos robbantásos módszerre.⁴⁶

⁴⁵ Global Terrorism Index Report: i. m. 60.

⁴⁶ Uo. 60.

5. ábra A robbantással elkövetett terrortámadások száma a szubszaharai Afrikában 2001 és 2020 között (a GTD adatai alapján) (Szerkesztette a szerző)

6. ábra A robbantással elkövetett terrortámadások száma a Száhel-övezetben 2001 és 2020 között (a GTD adatai alapján) (Szerkesztette a szerző)

A Száhel-övezet nyolc országában 2001 és 2020 között történt 6831 terrorcselekmény a szubszaharai támadások 45 százalékát tette ki. Ehhez hasonlóan a Száhel országaiban végrehajtott 1584 robbantásos cselekmény esetében ez az arány 43 százalék. Ezek együttesen alátámasztják a Száhel-övezet országainak regionális biztonság szempontjából vett

jelentőségét. A vizsgált adatok alapján a robbantásos támadások nagy részét Nigériában követték el az elmúlt két évtizedben, amiért elsősorban az Északkelet-Nigériában és a Csád-tó környékén aktív Boko Haram szervezet volt felelős. Nigéria után Kamerunban és Maliban követték el a legtöbb robbantásos támadást, ami nem véletlen, hiszen az említett államokat a terrorizmus által leginkább fenyegetett országok között tartjuk számon.⁴⁷

Ha a fegyveres konfliktusokkal és a terrorizmussal talán leginkább fenyegetett Száhel-övezeten belül történt robbantásos terrorcselekményeket vizsgáljuk, akkor kitűnik, hogy Mauritániát és Szenegált a régió belül a többi országhoz képest elhanyagolható mértékben fenyegetik a terroristák robbantásos támadásai, még akkor is, ha a vizsgált adatok alapján a múltban elkövetett terrortámadások kapcsán viszonylag gyakori elkövetési módszerként használták az országban.

Nigériában hajtják végre a mai napig a Száhel-övezetben történt robbantásos támadások közel felét (47 százalék), azonban az ország relatív pozíciója megváltozott, a támadások fő célpontjává Nigéria mellett Mali, Burkina Faso és Kamerun vált. Ez egyértelműen látszik, ha azt vesszük, hogy a 2001 és 2020 közötti időszakban – különösen pedig az utolsó két évben – tapasztalt robbantásos cselekményekkel összefüggő elkövetési gyakoriság megoszlása az egyes Száhel-országok között megváltozott. Ennek során míg a robbantásos cselekmények előfordulása Nigériában 26 százalékkal csökkent, addig Burkina Faso esetében 10, Mali esetében kilencszázalékos növekedésről beszélhetünk (2. táblázat). Mali, ahol az országban elkövetett terrortámadások során – Csád után – a legtöbbször alkalmazzák a robbantásos elkövetési módot (2019 és 2020 között az országban történt esetek 19 százalékában), 2020-ra a Száhel-régióban történt robbantásos cselekmények közel negyedéért volt felelős.

A terrortámadások fókuszának változása ellenére az adatok jól bizonyítják, hogy a két konfliktusgócpont – a Csád-tó környéki államok, valamint a Liptako Gourma régiót határoló országok – 2001 és 2020 között a Száhel-övezetben történt robbantásos támadások közel 100 százalékáért voltak felelősek. Ennek ellenére a tágabb szubszaharai régióval való összehasonlítás során ez az arány csupán 43 százalék. Ez a Száhel-övezeten kívül eső más afrikai országok biztonsági kihívásaira hívja fel a figyelmet. Ezen a téren például Szomália kiemelt jelentőséggel bír, hiszen az ország napjaink afrikai robbantásos támadásainak egyik fő célpontja.⁴⁸ A részletezett adatokat összesítve a 2. táblázat mutatja, amely a hasonló földrajzi adottságok és belpolitikai instabilitás okán, illetve az összehasonlíthatóság érdekében Szudánt és Szomáliát is tartalmazza.

⁴⁷ Nigériában és Kamerunban – a régióban a 2016 után tapasztalt csökkenő tendencia ellenére – a robbantásos támadások száma kapcsán ráadásul némi növekedés is megfigyelhető volt 2019-et követően.

⁴⁸ A GTD adatai alapján Szomáliában a végrehajtott robbantásos támadások a szubszaharai régióban a 2019–2020-ban elkövetett hasonló támadások közel felét tették ki (48%), sőt, az országban elkövetett cselekmények esetében az elkövetők a robbantás módszerét szintén az esetek közel felében használták (47%).

2. táblázat A Száhel-övezet országaiban, valamint Szudánban és Szomáliában elkövetett terrorista támadások (a GTD adatai alapján) (Szerkesztette a szerző)

A Száhel-övezet országai, ⁴⁹ valamint Szudán és Szomália	Terrorista cselekmények száma		Robbantásos cselekmények száma		Robbantásos cselekmények előfordulása ⁵⁰					
	2001–2020 (darab)	2019–2020 (darab)	2001–2020 (darab)	2019–2020 (darab)	az adott országban elkövetett összes támadás arányában		a szubszaharai régióban elkövetett robbantásos támadások arányában		a Száhel-övezetben ⁵¹ elkövetett robbantásos támadások arányában	
					2001–2020 (%)	2019–2020 (%)	2001–2020 (%)	2019–2020 (%)	2001–2020 (%)	2019–2020 (%)
Nigéria	4838	804	1161	73	24	9	31	18	73	47
Kamerun	744	255	137	16	18	6	4	4	9	10
Mali	622	178	205	34	31	19	6	8	13	22
Burkina Faso	312	207	28	19	9	9	1	5	2	12
Niger	161	63	22	10	14	16	0	2	1	6
Csád	73	13	22	4	30	31	0	1	1	3
Szenegál	30	0	7	0	23	0	0	0	0	0
Mauritánia	11	0	2	0	18	0	0	0	0	0
Szudán	901	52	45	0	5	0	1	0	-	-
Szomália	3255	414	1380	196	42	47	37	48	-	-

ÖSSZEFOGLALÁS

Az 1990-es évektől kezdve, különösen a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően a nemzetközi terrorizmus egyre szélesebb körben alkalmazott robbantásos cselekményeket, és ez alól Afrika sem volt kivétel. Ezzel párhuzamosan az afrikai kontinens, azon belül pedig a Száhel-övezet a terrorszervezetek egyik kedvelt bázisává vált, ahol a dzsihadista terrorszervezetek aktivitása – a radikális dzsihadista ideológia terjedésével párhuzamosan – az utóbbi két évtizedben rendkívüli mértékben megnövekedett. Az elemzés a robbantásos cselekmények alapvető jellemzőinek bemutatását követően azok afrikai kontextusban való jellegzetességeit, valamint a 2001 és 2020 közötti tendenciáit vette górcső alá. Ennek során különös hangsúlyt helyezett a Száhel-övezetben bekövetkezett robbantásos terrortámadások jellemzőinek feltérképezésére, ezen elkövetési módszer gyakoriságának és a vonatkozó tendenciáknak az azonosítására, továbbá a régió belüli konfliktusgócponatok kijelölésére, mindezt a *Global Terrorism Database* adatai alapján.

A Száhel-övezet nyolc országában a terrortámadások száma nagymértékű emelkedést mutatott az elmúlt két évtizedben, a tágabb szubszaharai régióban elkövetett támadások közel felét itt hajtják végre. Az elemzett országok körében 2020-ra továbbra is Nigériában

⁴⁹ GTI 2023 alapján.

⁵⁰ A 0 százalék az esetek többségében megközelítő értéként került feltüntetésre.

⁵¹ GTI 2023 alapján.

hajtották végre a legtöbb robbantásos támadást (47 százalék), mégis megállapítható, hogy a korábban fő gócpontként értelmezett Csád-tó környéke – ezzel pedig Nigéria kiemelt szerepe – veszített jelentőségéből, helyettük mára a Burkina Faso, Niger és Mali által is határolt Liptako Gourma régió vált az afrikai és a globális terror másik fő színterévé.

Az elemzés alapján egyértelművé vált, hogy bár a robbantásos terrorcselekmények globális előfordulása kapcsán nagymértékű növekedésről beszélhetünk, továbbá, hogy a terrorfenyegetettség Afrika-szerte növekedett az Iszlám Állam és az al-Kaida Száhel-övezetben történő terjeszkedésével, drasztikusan emelve ezzel a régióban elkövetett terrortámadások számát, a robbantásos cselekmények gyakoriságának hasonló emelkedése nem igazolható. Sőt, a 2001-et követő másfél évtizedben tapasztalható növekedés ellenére a robbantással elkövetett támadások esetében egyértelműen csökkenő tendencia mutatható ki a 2016 és 2020 közötti időszakra vonatkozóan.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bacon, Tricia – Warner, Jason: *Twenty Years After 9/11: The Threat in Africa – The New Epicenter of Global Jihadi Terror*. CTC Sentinel, Volume 14, Issue 7, 2021, 76–91.
- Bala, Miklosh et al.: *The pattern of thoracic trauma after suicide terrorist bombing attacks*. The Journal of Trauma: Injury, Infection, and Critical Care, Volume 69, No. 5, 2010, 1022–1029. DOI: 10.1097/TA.0b013e3181f35c71
- Balogh Zsuzsanna: *Objektumok robbantásos cselekmények elleni védelmének lehetőségei*. PhD-disszertáció. Nemzeti Közszerződési Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2013, 147. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12290/Balogh%20Zsuzsanna%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf?sequence=26&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 19.)
- Besenyő, János et al.: *A Review of Ambulance Terrorism on the African Continent*. Prehospital and Disaster Medicine, Volume 38, No. 2, 2023, 237–242. DOI: 10.1017/S1049023X23000213
- Besenyő, János et al.: *Hospital Attacks Since 9/11: An Analysis of Terrorism Targeting Healthcare Facilities and Workers*, Studies in Conflict & Terrorism, Volume 47, No. 1, 2021, 36–59. DOI: 10.1080/1057610X.2021.1937821
- Besenyő, János – Shaffer, Ryan: *Terrorism against healthcare facilities and workers in Africa: An assessment of attack modes, targets and locations*, African Security Review, Volume 32, No. 3, 2023. DOI: 10.1080/10246029.2023.2213220
- Bloom, Mia: *Dying to Kill: The Allure of Suicide Terror*. Columbia University Press, New York, 2005.
- Demir, Mustafa – Guler, Ahmet: *The effects of the 9/11 terrorist attacks on suicide terrorism*. Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, Volume 15, No. 1, 2021, 24–41. DOI: 10.1080/19434472.2020.1866052
- Edwards, Dafydd S. et al.: *40 years of terrorist bombings – A meta-analysis of the casualty and injury profile*. International Journal of the Care of the Injured, Volume 47, Issue 3, 2016, 646–652. DOI: 10.1016/j.injury.2015.12.021
- Global Terrorism Index Report 2023. <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/03/GTI-2023-web-170423.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 18.)
- Hernád Mária: *A robbanás fizikai hatásai és az élőerő védelmének lehetőségei*. Hadmérnök, 4. évf. 2009/3., 80–94.

- Kaleby, AY – Olumbe, AKO: *Forensic findings from the Nairobi U.S. embassy terrorist bombing*. East African Medical Journal, Volume 83, No. 7, 2006, 380–388. DOI: 10.4314/eamj.v83i7.9450
- Kiss Álmos Péter: *Az Európai Unió terrorizmus elleni stratégiája*. In: Türke András István et al. (szerk.): Magyarország és a CSDP. Magyar szerepvállalás az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájában. Zrinyi Kiadó, Budapest, 2016, 245–263.
- Kovács Zoltán: *Terrorista robbantások: A kezdetek*. Műszaki Katonai Közlöny, 2009, 19. évf. 2009/1–4., 91–103.
- Lukács László – Balogh Zsuzsanna: *A kritikus infrastruktúra létesítményeinek robbantásos cselekmények elleni védelméről*. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/3., 85–103.
- Lukács László – Balogh Zsuzsanna: *Bombatóadás az USA nagykövetsége ellen – Nairobi, 1998. augusztus 07*. Műszaki Katonai Közlöny, 23. évf. 2013/2., 159–178.
- Mayo, Ami – Kluger, Yoram: *Terrorist bombing*. World Journal of Emergency Surgery, Volume 1, No. 33, 1–6., 2006. DOI: 10.1186/1749-7922-1-33
- Njenga, Frank G. et al.: *Terrorist bombing at the USA Embassy in Nairobi: The media response*. East African Medical Journal, Volume 80, No. 3, 2003, 159–164. DOI: 10.4314/eamj.v80i3.8686
- Number of terrorist attacks in African countries between 2007 and 2019. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1197878/number-of-attacks-from-terrorism-in-africa-by-country/> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 23.)
- Onyango-Obbo, Charles: *Africa In Global Geopolitics – and Global Geopolitics Seen From Africa: The 'Kategaya Doctrine'*. Konrad Adenauer Stiftung, 2019, 30. <https://www.kas.de/documents/280229/0/Africa+In+Global+Geopolitics+And+Global+Geopolitics+Seen+From+Africa.pdf/754d4086-c623-af5d-169d-3eaba7e8e9e5?version=1.1&t=1582892289306> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 23.)
- Spike in Militant Islamist Violence in Africa. Africa Center for Strategic Studies, 2021. <https://africacenter.org/spotlight/spike-militant-islamist-violence-africa-shifting-security-landscape/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)
- The coup in Niger. IISS, 2023. 08. <https://www.iiss.org/en/publications/strategic-comments/2023/the-coup-in-niger/> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 19.)